
KÖRÖMI GABRIELLA

A TEMPLOMOK NEM IS OLYAN UNCSIK! BERG JUDIT: AZ ŐRZŐK¹

Berg Judit legújabb regényében ismét a Mátyás-templom (lánykori nevén Budavári Nagyboldogasszony templom) legendáriumába vezeti olvasóit. Az *Őrzők* ebből a szempontból – de csak ebből a szempontból – *A holló gyűrűje* (2017) című meseregény folytatásának tekinthető, amelyet az író a Mátyás-templom plébánosának felkérésére írt.² A könyv bemutatóján Berg Judit elmondta, hogy a templom kalandjai ezzel a művel korántsem értek véget, mert újabb regényt, még hozzá egy ifjúsági krimi fog szentelni az emblematikus épületnek.³ Azt is elárulta, hogy valójában a kriminek kellett volna először megszületnie, de annyira megragadták a fantáziáját a templomot díszítő állatfigurák, hogy központi helyet és szerepet követeltek maguknak a születendő műben. És bár a meseregényben is van rejtély és nyomozás, az éjjelente megelevenedő állatszobrok motívuma más műfajt és más célközönséget kívánt, így hamar háttérbe szorította az eredeti koncepciót. A bemutatón beígért ifjúsági krimire ez év májusáig kellett várnia az olvasóknak, hiszen Berg Judit előbb még megírta az *Alma* folytatását, ill. két új *Maszat*-kötetet.

Az *Őrzők* tehát nem előzmény nélkül való a bergi életműben, és ez akkor is igaz, ha az elődnek tekinthető könyvvel csak az azonos helyszín, illetve egy intertextuális utalás köti össze. A kalandregény és a krimi műfaji jegyei dominálnak a regényben, amelynek cselekménye három, látszólag különálló, de a cselekmények kibontakozása során törvényszerűen összekapcsolódó szálon fut.

A kaland mindig is az ifjúsági irodalom immanens alkotóeleme volt, ahogyan Komáromi Gabriella mondja: „Az ifjúsági próza egyenesen kalandtár.”⁴ A kortárs ifjúsági irodalom egyik nagy dilemmája éppen az, hogy kitalálja, mit jelent a kaland a mai kamaszok számára, akik egyre inkább a virtuális térben élik életüket; hogy racionális és több szempontból elszürkülő korunkban hol található a fiatal olvasók számára is izgalmas kalandokat. E kalandkeresés egyenes következménye az ifjúsági regényekre jellemző műfaji hibridizáció: a régi, hagyományos irodalmi műfajok más műfajokkal keverednek, hol csak egyes motívumokat, hol az adott műfaj teljes eszköztárát átvéve.

1 Készült az EFOP-3.6.1-16-2016-00001 Kutatási kapacitások és szolgáltatások komplex fejlesztése az Eszterházy Károly Egyetemen pályázat támogatásával.

2 <https://www.magyarkurir.hu/hirek/eletre-kelnek-matyas-templomot-diszito-allatok-berg-judit-uj-mesekonyveben> (2019. 06. 12.)

3 Uo.

4 KOMÁROMI Gabriella szerk. *Gyermekirodalom*, Helikon Kiadó, 2001., 235.

Berg Judit új regényéhez elsősorban a krimi műfajából kölcsönöz kalandpaneleteket. Ugyanakkor más műfajok – lányregény, iskolaregény, művészettörténeti thriller – tematikai és poétikai jellemzői is fel-felvillannak a könyvben, még ha meghatározó szerepet nem is játszanak benne.

A regény története egy nyomozással indul: főszereplője Bora, egy tizedikes budapesti gimnazista lány, aki elvált szülők gyermekeként édesanyjával él. A bonyodalmat ezen a történet szálon Bora anyjának – aki oknyomozó riporterként dolgozik – az elrablása okozza. Mivel a rendőrség érdemben nem foglalkozik az újságíró eltűnésével, Borának magának kell nyomoznia, ha meg akarja találni az édesanyját. A kutatáshoz természetesen a barátaitól kér és kap segítséget. A második szál is egy nyomozás köré épül, amely Párizsban indul: Renard felügyelő, a francia Műtárgyvédelmi Főosztály főnöke, a múzeumi lopások szakértője megtudja, hogy Hiéna, a tíz éve üldözött hírhedt műkincstolvaj Budapesten készül újra akcióba lépni. Hamar kiderül a megbízó kiléte is, akinek a személye egy különösen értékes műtárgy elrablására enged következtetni, de a megbízás tárgyát egyelőre sűrű homály fedi. Renard felügyelő Budapestre utazik, hogy elkaphassa Hiénát; munkáját a magyar rendőrség hol segíti, hol hátráltatja. A cselekmény harmadik szála látszólag sokkal kevésbé izgalmasan indul: Földvári Gábor, a 10. e osztály – amelybe Bora is jár – történelemtanára projektmunka keretében egyfajta történelmi nyomozásra invitálja diákjait a budai Mátyás-templomba. Az osztály csalódottan fogadja a hírt, mert, ahogyan azt az egyik diák meg is fogalmazza, „*A templomok olyan uncsik!*” (20.) Ráadásul a projekt lezárásaként a csoportokba osztott diákoknak kiselőadást is kell tartaniuk. Földvári a templomhoz kapcsolódó történelmi érdekességekkel, legendákkal, furcsaságokkal igyekszik felkelteni az érdeklődésüket. Az osztály lelkesedését azonban csak az váltja ki, hogy a hét hátralevő részét a tanár elkérte a középkori projektre, így az iskolai órák elmaradnak.

A regény szövegét alkotót három szálból kettő – a Bora-szál és a műkincsrablás-szál – közvetlenül kapcsolódik a krimi-kódhoz: mindkettő egy-egy nyomozás történetét meséli el. A két nyomozás között több poétikai, cselekmény- és időszerkezetbeli eltérést találunk. Amíg az első nyomozás a klasszikus detektív-történetekhez hasonlóan egy már megtörtént bűntény, az emberrablás felderítésére irányul, a második nyomozás a kemény krimikre jellemző módon egy még el nem követett bűncselekmény felderítésére, illetve a rabló tettenérésére irányul, és amely hol a nyomozóra, hol a tettesre fókuszáló nézőpontból tárul az olvasók elé. A harmadik cselekményszál is rejtélyre, sőt, rejtélyekre épül, de ezek a rejtélyek nem bűntény(ek)hez, hanem a Mátyás-templom történelméhez, építéséhez, restaurációjához és művészeti jellegzetességeihez kötődnek. Közülük a lehangsúlyosabban egy kísértethistória jelenik meg a regényben, amelyet Szasza, az osztály önjelölt nagymenője a modern technika segítségével szeretne felderíteni. A fiúnak természetesen sejtelve sincs arról, hogy mibe keveredik...

A regény cselekménye napjainkban játszódik, habár a Mátyás-templomhoz kötődő történetek, illetve legendák a középkorig nyúlnak vissza. A három, egye-

nes vonalban előre haladó cselekményszál közötti tájékozódást a regény szerkezete is segíti: a történet egy pontosan nem datált hétfőn indul és a következő hét szerdáján ér véget, azaz mindössze tíz napot ölel fel. A szöveg jelzi, hogy az adott napokhoz mely fejezetek tartoznak – a regény 35, többé-kevésbé rövid fejezetből áll –, ami megkönnyíti a három cselekményszál más-más helyen, de azonos időben történő eseményeinek rekonstruálását. A két legsűrűbb nap, amelyeken a három cselekményszál közvetlenül is összekapcsolódik, a csütörtök és a vasárnap. Mindkét naphoz 8-8 fejezet tartozik és mindkettő fordulóponthoz jelent a regényben: az egyik a bűntény előkészítése, ill. a nyomozás előre haladása, a másik a rablás elkövetése miatt.

Már a könyv cselekményének ismertetéséből is kiderül, hogy a Mátyás-templom épülete és több évszázados, kalandokkal teli története meghatározó szerepet játszik a regényben, méghozzá mindhárom cselekményszálon. A regény ebből a szempontból Dan Brown művészettörténeti thrillerével rokonítható. Közismert tény, hogy a *Da Vinci-kód* óta minden korosztály körében rendkívül népszerűek a művészeti rejtélyekre és/vagy bűntényekre épülő regények, nem véletlen, hogy Berg Judit felkérése is erre irányult. Az *Őrzők* nyíltan felvállalja az ismeretterjesztő funkciót, az ismeretterjesztés azonban nem megy a cselekmény rovására. A Mátyás-templom fordulatokban gazdag történetén keresztül a regény bevezeti olvasóit a magyar történelem néhány fontos fejezetébe – török hódoltság, Hunyadiak kora, Millennium, náci megszállás –, bemutat ismert és kevésbé ismert történelmi személyeket – Árpád házi Szent Erzsébet, a három Hunyadi, Révay Péter koronaőr –, megismerteti olvasóit művészettörténeti fogalmakkal – vízköpők, mandoria, szembemiséző oltár –, valamint híres épületekkel, építményekkel – Gellért Fürdő, Jégverem, Sziklakórház, Labirintus – is. A legnagyobb részletességgel természetesen magát a Mátyás-templomot ábrázolja a regény, az olvasó szinte tárlatvezetésen érezheti magát.⁵ A leírások mindig tömörek, lényegre törők, azaz igazodnak a megcélzott korosztály olvasási szokásaihoz, ugyanakkor sohasem öncélúak. A templommal, a templom műalkotásaival kapcsolatos információk és adatok szerves részét képezik a történetnek, a bennük rejlő kódok megfejtése viszi előre a cselekményt; hogy csak egy példát említsünk, Hiénának a Mátyás-templom műalkotásaiból kell kitalálnia, hogy mit is kell elrabolnia.

Berg Judit úgy használja a művészettörténeti thriller Dan Brown által alkalmazott, jól bevált technikáit, hogy közben nem követi el elődje alapvető hibáit: nem kever össze történelmi tényeket, nem a történelmet igazítja a fikcióhoz, a történelmi és művészettörténeti tényekből nem von le téves következtetéseket, de nem gyárt összeesküvés-elméleteket sem, amelyeket pedig imádnak az olvasók. Kiváló arányérzékkel adagolja a lebilincselően izgalmas történethez a történelmi, művészet- és kultúrtörténeti ismereteket:

5 A templomban való eligazodást, illetve az információk befogadását segítik a regény végén található jegyzetek, valamint a Mátyás-templom alaprajza.

„– Kíváncsi vagyok, meg tudjátok-e fejteni, hányban készült a címer! – tette fel a kérdést Doki Földvári Gábor stílusában.

Miközben Dani és Bora a furcsa, leginkább kokárdára emlékeztető jel értelmén tanakodott, Lea döbbenetesen kapta fel a fejét. A háta mögött francia nyelvű motyogást hallott.

– Dicsőséges olvasó negyedik titka. Keresd a különbséget! Mi a fene lehet ez? Dicsőséges olvasó negyedik titka. Megőrülök! Itt hever valahol a meztelen igazság, amit egy idióta rejtvény elfed előttem! Muszáj rájönnöm végre!

Renard felügyelő toporgott a hátuk mögött a mennyezetig nyúló falfestményt fürkészve. Fél éjszaka az átiratot tanulmányozta, abban a reményben, hogy sikerül megfejtenie Grafenfeld feladványát, és rájönnie, milyen feladattal bízta meg Hiénát a német, de nem tudott közelebb kerülni a megoldáshoz. Jobb ötlet híján úgy döntött, hogy reggel átsétál a templomba, és ott próbálja megérteni, mit jelenthetnek a talányos szavak.” (119.)

Ahogy az fentebb is említettük, az író az *Őrzőket* már jóval a megjelenése előtt ifjúsági krimiként definiálta. A műfaj, habár külföldön rendkívül népszerű, önálló hagyománnyal, népszerű írókkal és sorozatokkal is rendelkezik, hazánkban még csak néhány alkotással dicsekedhet. Különbözik-e, és ha igen, miben, az ifjúsági krimi a felnőtteknek szánt krimiktől? Van-e az ifjúsági kriminek műfajspecifikus jellemzője? Ezek azok az izgalmas kérdések, amelyekre csak a konkrét művek elemzése adhat választ.

Az *Őrzőkben* az elkövetett bűncselekmények – ember- és műkincsrablás – kevésbé véresek, mint a felnőtteknek szánt krimikben, még akkor is, ha itt valódi emberrablás történt, és nem egy szereplő váratlan eltűnéséről vagy szökéséről van szó, amit környezete tévesen emberrablásnak minősít; ez utóbbi az ifjúsági krimik egyik gyakran visszatérő motívuma, amellyel az írók a bűncselekmény brutalitását igyekeznek tompítani. A bűncselekmények tétje Berg regényében ugyanolyan nagy, mint a „felnőtt” krimikben: egy ember élete, illetve egy, a magyar történelem és nemzettudat meghatározó tárgya forog kockán. A fordulat cselekmény és a bűncselekmény ugyanolyan gondosan kidolgozott, mint egy felnőtteknek szóló krimiben. A detektívregény hagyományaihoz híven az *Őrzőkben* is kudarcot vallanak a profik: a rendőrök – a franciák és a magyarok is – hibákat követnek el, és végül az amatőr nyomozó az, akinek sikerül lelepleznie a tettes(ek)e)t. Berg Judit regényében, sok más ifjúsági krimihez hasonlóan, kamaszok – Bora és néhány barátja, osztálytársa – botcsinálta nyomozókként végzik el a rendőrök munkáját, sőt, a véletlenül köszönhetően az *Őrzők* feladatát is ők látják el. Ez a műfaj felnőtt és ifjúsági változata között kirajzolódó legjelentősebb különbség, mintegy az ifjúsági krimi megkülönböztető jegye: ez utóbbiban mindig megjelenik a gyerekek magára hagyatottsága, a fiataloknak maguknak kell nyomozniuk, vagy akár szembeszállniuk a bűnözőkkel.

De egy regény nem attól lesz ifjúsági, hogy gyerekek vagy fiatalok a főszereplői. Egy ifjúsági regény azért tudja megszólítani a célközönséget, mert az ő problémáiról, az ő nyelvén szól. Berg Judit a műfaj mestereként ezzel tökéletesen tisztában van. Ezért olyan, más műfajokra jellemző sablonokat sző bele

krimijének szövetébe, amelyek megszólítják a kamaszokat, amelyek számukra konfliktusokat okozó helyzeteket ábrázolnak vagy éppen azonosulási pontokként funkcionálhatnak: iskolai piszkálódás, barátság, első szerelem, szülők elfoglaltsága, gyerekek magányossága, elvált szülők gyermekeire jellemző bizonytalanság, identitáskeresés stb. Bármennyire is meglepő, anyja elrablása hozzájárul Bora önmagára találásához, identitásának megerősítéséhez: „Bora, aki az utóbbi napokban szörnyen elesettnek és védtelennek érezte magát, szinte szárnyakat kapott a nyomozástól. Maga sem volt tudatában, milyen határozott és céltudatos, amikor szervezni, következtetni, vagy kérdezni kell. Nem is kellett töprengenie a teendőkön, egyszerűen csak tudta, mi a soron következő lépés, és magabiztosan végre is hajtotta.” (100.) Ezek a motívumok, mivel kibontásuk ellentmondana a krimi-kódra jellemző feszültségnek, csak a szereplők jellemének plasztikusabbá tételére szolgálnak, cselekedeteik háttereként, motivációjaként jelennek meg.

A regény elsősorban a kamaszokat, a 12-16 éves korosztályt szólítja meg. A célközönség regénnyel való azonosulását megkönnyíti a regény nyelvezete, amely megfelel a mai tizenévesek által használt nyelvnek, valamint a könyvben megjelenő intermedialitás is. Jelen esetben az irodalom és a film az a két médium, amely kommunikál egymással a regény lapjain. A filmes utalások nemcsak egy-egy hasonlatban jelennek meg – pl. Hiéna úgy mozog, mint Pókember (11.); a templomban elhelyezett gömb alakú felvevők olyanok, mint amik a *Mission Impossible*-ban szerepeltek (131.) –, de cselekményszervező elemként is funkcionálnak. Míg Renard felügyelő a gyermekkorában a tévében látott híres krimik hatására lett nyomozó, addig a kényszerűségből detektívvé váló Bora a krimikben látott módszereket alkalmazza a nyomozás során (nyomokat keres az emberrablás helyszínén, átkutatja édesanyja papírkosarát, megfejti számítógépének jelszavát, megnézi anyja internetes böngészési előzményeit stb.). Szasza pedig YouTube csatornát nyit, hogy élőben közvetíthesse kísértetvadászátát.

Összességében pergő cselekményű, izgalmas ifjúsági krimiről beszélhetünk, amelynek történetvázára érdekfeszítő történelmi, kultúr- és művészettörténeti rétegek is rakódnak. Ezek a rétegek azok, amelyek miatt a könyv nemcsak a megcélzott korosztályt, de a felnőtteket is megszólíthatja. Berg Judit regénye bebizonyítja, hogy a templomok nem is olyan unalmasak, és hogy a „*történelem csupa izgalom és rejtély*”. (46.)

(Berg Judit: *Az őrzők*, Ecovit, 2019.)